

KOULUTUS JA TUTKIMUS VUOSINA 1999-2004

Kehittämissuunnitelmaehdotus 27.7.1999

SISÄLTÖ

1 SIVISTYS KUULUU KAIKILLE

- 1.1 Kansallisen sivistystyön periaatteet**
- 1.2 Tiedon ja osaamisen yhteiskunta**

2 KOULUTUKSEN JA TUTKIMUKSEN KEHITTÄMISLINJAT

- 2.1 Koulutuksen perusturva**
- 2.2 Oppilaitosten rahoitusperustan turvaaminen**
- 2.3 Tietoyhteiskunta**
- 2.4 Kansainvälinen yhteistyö**
- 2.5 Elinikäinen oppiminen**
- 2.6 Tutkimuksen kehittämislinjat**
- 2.7 Koulutuksen määrällinen mitoitus ja ennakointi**
- 2.8 Rakennerahasto-ohjelmat**
- 2.9 Koulutuksen ja tutkimuksen arviointi**

3 KOULUTUS- JA TUTKIMUSJÄRJESTELMÄN KEHITTÄMINEN

- 3.1 Esiopetus**
- 3.2 Peruskoulu**
 - 3.2.1 Kouluverkko
 - 3.2.2 Peruskoulun pedagoginen ja sisällön kehittäminen
- 3.3 Taiteen perusopetus**
- 3.4 Toisen asteen koulutus**
 - 3.4.1 Lukio
 - 3.4.2 Ammatillinen peruskoulutus
- 3.5 Ammattikorkeakoulut ja yliopistot**
 - 3.5.1 Korkeakoulujärjestelmä
 - 3.5.2 Ammattikorkeakoulut
 - 3.5.2.1 Tehokas ammattikorkeakouluverkko
 - 3.5.2.2 Ammattikorkeakouluista työelämän uudistajia
 - 3.5.3 Yliopistot
 - 3.5.3.1 Yliopistojen perusrahoituksen turvaaminen
 - 3.5.3.2 Opetuksen ja oppimisen kehittäminen
 - 3.5.3.3 Tutkijankoulutuksen kehittäminen
 - 3.5.3.4 Rakenteellinen kehittäminen
- 3.6 Yliopistoissa harjoitettava tutkimus**
 - 3.6.1 Tehokas ja tasapainoinen tutkimusjärjestelmä
 - 3.6.2 Tutkimuksen laatu ja vaikuttavuus
 - 3.6.3 Tutkimustulosten hyödyntäminen
- 3.7 Aikuiskoulutus**
 - 3.7.1 Ammatillisen näyttötutkintojärjestelmän kehittäminen
 - 3.7.2 Keski-ikäisten peruskoulutustason kohottaminen
 - 3.7.3 Vapaan sivistystyön aseman vahvistaminen
 - 3.7.4 Eläkeikäisten sivistys- ja opintopalvelut
- 3.8 Opettajien perus- ja täydennyskoulutus**
- 3.9 Opintotuki**
 - 3.9.1 Opintotukeen oikeuttava enimmäisaika
 - 3.9.2 Opintorahan ja lapsilisän yhteensovittaminen
 - 3.9.3 Opiskelijoiden asumisen tukijärjestelmän kehittäminen

Opetusministeriön hallinnonalan koulutuksen ja yliopistoissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelmasta 14 päivänä joulukuuta 1998 annetun asetuksen (987/1998) mukaan valtioneuvosto hyväksyy joka neljäs vuosi suunnitelman opetusministeriön hallinnonalan koulutuksen ja yliopistoissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämisestä hyväksymisvuotta ja sitä seuraavaa viittä kalenterivuotta varten.

Valtioneuvosto on päivänä kuuta 1999 hyväksynyt seuraavan kehittämissuunnitelman vuosille 1999 - 2004.

Edellisessä vuosille 1995 - 2000 tarkoitetussa kehittämissuunnitelmassa hyväksytyt koulutuksen ja tutkimuksen kehittämisen tavoitteet ovat pääosin edelleen ajankohtaisia ja toimenpiteiden toteutus jatkuu.

Kehittämissuunnitelmassa vuosille 1999 - 2004 esitettyjä tavoitteita ja toimenpiteitä on tarkistettu hallitusohjelmassa todettujen koulutus- ja tiedepoliittisten linjausten edellyttämällä tavalla sekä ottaen huomioon uuden koulutusta koskevan lainsäädännön toimeenpanosta johtuvat vaatimukset.

Hallitusohjelman peruslinjaus korostaa osaamista ja tietoa, joka hyödyttää maan kaikkia alueita tasapuolisesti. Yhtäläiset koulutusmahdollisuudet kuuluvat jokaiselle Suomessa vakinaisesti asuvalle henkilölle asuinpaikasta, iästä, kielestä, taloudellisesta asemasta, terveydentilasta, vammasta tai alkuperästä riippumatta elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti. Valtion ja yksityisen sektorin yhteisin toimenpitein pyritään turvaamaan tutkimus- ja kehitystyön kokonaispanostus vähintään nykytasolla. Suomesta rakennetaan tietoyhteiskunta, jossa tieto ja osaaminen ovat osa sivistystä ja keskeisin tuotantotekijä ja samalla huolehditaan monipuolisesti yhteiskunnan ja työelämän koulutustarpeista.

Suunnitelmakauden tavoitteena on tasa-arvoisen ja laadukkaan perusopetuksen mahdollistaminen. Koulujen ja oppilaitosten toimintaedellytykset ja resurssit turvataan ja niitä suunnataan opetukseen ja ohjaukseen. Vaikeuksissa olevien lasten ja nuorten tukemiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen kiinnitetään erityistä huomiota.

1 SIVISTYS KUULUU KAIKILLE

1.1 Kansallisen sivistystyön periaatteet

Suomalaisessa tietoyhteiskunnassa tieto ja osaaminen ovat osa sivistystä ja keskeisin tuotannontekijä. Sivistyksellä tarkoitetaan sekä yksilön sivistyspyrkimystä että yhteisön pääomaa. Ihminen on sivistynyt kun hän on omaksunut kohtuullisen osan yhteisönsä kulttuuriperinnöstä ja kykenee hallitsemaan elämäänsä. Yksilön henkinen toiminta kasvattaa ja uudistaa yhteisön sivistysperintöä. Sivistys pyrkimyksenä ja perintönä ovat näin saman asian kaksi puolta. Yleissivistykseen kuuluvat niin tiedolliset valmiudet kuin eettinen ja esteettinen herkkyys, kehittynyt tunne-elämä, havainnoimisen ja kommunikoinnin taidot, työnteossa tarpeelliset perustaidot sekä taidot toimia yhteiskunnan jäsenenä.

Yleissivistykselle on ominaista laaja-alaisuus ja monipuolisuus sekä kyky tarkastella asioita eri näkökulmista. Sivistyminen edellyttää monipuolista tietojen hankintaa ja niiden kriittistä arviointia. Keskeistä on ajattelun, älyn, sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen sekä itseilmaisun kehittäminen. Sivistynyt ihminen kykenee rakentamaan yhteistyöhön, ottaa huomioon toimintansa seuraukset ja kantaa niistä vastuun. Hän on huomaavainen toisia ihmisiä kohtaan, omaa hyvät käytöstavat ja osaa huolehtia itsestään ja elinympäristöstään.

Sivistys kuuluu kaikille. Kansallisen koulutuspolitiikan tehtävänä on kansalaisten sivistystason ja osaamisen jatkuva nostaminen. Jokaisella ihmisellä on oikeus jatkuvaan itsensä kehittämiseen, uuden oppimiseen sekä kasvamiseen eettisesti ja moraalisesti vastuulliseksi yhteiskunnan ja ihmiskunnan jäseneksi. Koulutuksen perusturva kuuluu kaikille kansalaisille. Siihen kuuluvat oikeus opetussuunnitelmien mukaiseen opetukseen, riittävään valinnaisuuteen, opetuksen maksuttomuuteen ja turvalliseen oppimisympäristöön. Kestävän kehityksen periaatteet otetaan huomioon eri koulumuotojen opetuksessa ja toiminnassa.

Julkisen vallan tehtävänä on yhteiskuntapolitiikalla luoda yhdenvertaiset puitteet siten, että ihmiset voivat hankkia tietoa ja taitoa sekä kasvaa osaaviksi, demokraattisia menettelytapoja noudattaviksi ja suvaitsevaisiksi kansalaisiksi. Tämä toteutetaan takaamalla koulutusmahdollisuudet jokaiselle kansalaiselle asuinpaikasta, iästä, kielestä ja taloudellisesta asemasta riippumatta. Toiminta rakentuu elinikäisen oppimisen periaatteille ja se tehdään yhteistyössä työmarkkinoiden ja yhteiskunnan muiden keskeisten tahojen kanssa.

1.2 Tiedon ja osaamisen yhteiskunta

Uuden vuosituhatvuoden alkuvuosina koko Eurooppa elää murroskautta. Euroopan yhdentyessä myös Suomi on entistä tiiviimmin osa kansainvälistä taloudellista ja poliittista yhteisöä. Globalisaation vaikutukset koulutukselle ja tutkimukselle ovat mittavat. Ne asettavat kasvavia vaatimuksia mm. yleissivistykselle, yhteistyö- ja vuorovaikutustaidoille, kielitaidolle sekä kulttuurien tuntemukselle.

Tieto ja osaaminen ovat ensi vuosituhatvuotena taloudellisen kilpailukyvyyn ja koko yhteiskunnan hyvinvoinnin perusta. Suomen menestyminen perustuu korkeatasoiseen koulutukseen ja tutkimukseen, innovatiiviseen osaamiseen sekä modernin tieto- ja viestintäteknologian hyödyntämiseen.

Kun arvioidaan suomalaisen koulutusjärjestelmän toimivuutta, on kriteereinä kilpailukyvyyn lisäksi pidettävä koulutuksen tasa-arvon toteutumista. Koulutusjärjestelmää on kehitettävä kokonaisuutena siten, että eri koulutusasteilla opiskelevien mahdollisuudet

jatkaa opintojaan paranevat.

Tieto- ja viestintäteknikka muuttaa tuotanto- ja työtapoja. Rakennemuutos kohti tietovaltaisia ja ekologisesti kestävämpiä tuotannonaloja on käynnissä myös Suomessa. Elinkeinorakenteen muutos vähentää perinteisiä työtehtäviä alkutuotannossa samalla, kun palvelualojen ja korkean teknologian työpaikat lisääntyvät.

Tieto- ja viestintäteknikka avaa uusia mahdollisuuksia kehittää opetusta ja opiskelua. Uuden tekniikan käyttöönotto asettaa opetukselle ja koko koulutusosalalle suuria haasteita, joihin vastaaminen edellyttää laajaa eurooppalaista yhteistyötä.

Aidon tietoyhteiskunnan on oltava kaikkien kansalaisten ulottuvilla. Kehitys ei saa johtaa ihmisten eriarvoistumiseen ja syrjäytymiseen. Siksi tarvitaan keskustelua elinikäisestä oppimisesta, uusien oppimismenetelmien ja -välineiden käytöstä sekä tietoyhteiskunnan palveluista osana välttämättömyyspalveluja. Suomen kehittyminen tietoyhteiskuntana edellyttää kansalaisten tietoyhteiskuntavalmiuksien tukemista sekä tasa-vertaista pääsyä tietoverkkoihin.

Työelämän ja opiskelun yhteydet korostuvat ammattitaitovaatimuksien muuttuessa ja työssä jaksamisen paineiden lisääntyessä. Kansalaisilta odotetaan entistä laajempaa ammattisivistystä yhtäaikaaisesti tarkentuvien ammattitaitovaatimusten kanssa.

Väestön ikärakenne on lähivuosina muuttumassa, kun suuret ikäluokat siirtyvät eläkkeelle. Lasten, nuorten ja työikäisten lukumäärä laskee. Väestön ikääntymisestä johtuvat poistumat työelämästä vaikuttavat koulutustarpeisiin ja ne on otettava huomioon suunnattaessa koulutusta uudelleen.

Suurten kasvukeskusten rinnalla vahvistetaan alueellisten kasvukeskusten syntymistä tukemalla ammattikorkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten innovaatiotoimintaa.

Taloudellinen lamakausi ja sitä seurannut suuri työttömyys on aiheuttanut syrjäytymistä työelämästä ja yhteiskunnasta. Perheiden syrjäytyminen aiheuttaa suuria ongelmia lapsille ja nuorille. Liian monen nuoren syrjäytyminen näyttäytyy jättäytymisenä pois toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta tai opintojen keskeyttämisinä.

Koulujen ja oppilaitosten käytössä olevat resurssit ovat viime vuosina kaventuneet samanaikaisesti kun kasvatustehtävä on vaikeutunut. Sosiaaliset ongelmat, väkivaltainen käyttäytyminen sekä päihteiden ja huumeiden käyttö ovat lisääntyneet. Koulujen ja oppilaitosten tukemiseen, oppimisvaikeuksien tunnistamiseen, opetusmenetelmien ja työtapojen uudistamiseen sekä ohjaukseen kiinnitetään suunnitelmakaudella erityistä huomiota.

1990-luvun alun lamajakso uusine koulutuksen kehittämisvelvoitteineen vaikeutti kuntien mahdollisuuksia järjestää korkeatasoista koulutusta. Oppilaitosten rahoitusperustan turvaaminen on haasteellinen ja tärkeä tehtävä.

2 KOULUTUKSEN JA TUTKIMUKSEN KEHITTÄMISLINJAT

2.1 Koulutuksen perusturva

Koulutuksen perusturva korostaa kansalaisten oikeuksien ja mahdollisuuksien huomioon ottamista kaikessa koulutuksessa varhaiskasvatuksesta koko eliniän jatkuvan opiskelun tukemiseen. Suvaitsevaisuus- ja ihmisoikeuskasvatukseen kiinnitetään erityistä huomiota ennakkoluulojen ja väkivaltaisen käyttäytymisen ehkäisemiseksi.

Koulutusjärjestelmän toimivuudelle, koulutuksen alueelliselle saavutettavuudelle, tasa-arvolle ja koulutuksen sisällölle asetettujen tavoitteiden toteutuminen edellyttää julkisten voimavarojen suuntaamista koulutukseen ja tutkimukseen, hyvää koulutuksen hallintoa sekä hyvin toimivaa opinto-ohjausta ja opintotukijärjestelmää. Tämän lisäksi tarvitaan asetettujen tavoitteiden saavuttamisen seuranta ja arviointia.

Oppilailla ja opiskelijoilla on oikeus riittävään ja oman kehitystasonsa mukaiseen opetukseen ja ohjaukseen jokaisena oppilaitoksen työpäivänä. Koulutustarjonnan riittävä taso turvataan aikuisväestön osaamis- ja sivistystarpeisiin vastaamiseksi, työllisyysasteen nostamiseksi sekä sosiaalisen hyvinvoinnin ja yhteiskunnan koheesion edistämiseksi.

Oppimisympäristöllä on tärkeä merkitys lapsen ja nuoren oppimiselle. Oppilaiden hyvinvointiin kiinnitetään huomiota erityisesti fyysisten työolojen (koulurakennukset), työilmapiirin ja koulutyön turvallisuuden osalta.

Turvataan opiskelijoiden oikeudet riittävään opetukseen ja ohjaukseen.

Koululakien ja rahoitusjärjestelmän toimivuutta seurataan. Opiskelijan oikeusturvan toteutumista oppilaitoksissa selvitetään osana koululainsäädännön seuranta.

Suunnitelmakauden tavoitteeksi asetetaan, että koulutuksen julkinen rahoitus on Suomessa edelleenkin OECD:n kärkimaiden tasoa.

Paikallistason edellytyksiä tukea kouluja, oppilaita ja opettajia parannetaan. Tavoitteena on, että kaikille peruskoulusta pääseville tarjotaan jatko-opintopaikka. Varmistetaan ammatillisen koulutuksen tarjonnan riittävyys.

Ruotsinkieliselle väestölle varmistetaan koulutuspalvelut omalla äidinkielellä.

Saamelaiden, romanien, viittomakielisten ja muiden kielivähemmistöjen sekä maahanmuuttajien koulutusmahdollisuudet turvataan.

Opiskelijoiden toimeentulojärjestelyitä, opiskelun tukipalveluita ja opetusta kehitetään valmistumista nykyistä paremmin tukevaksi.

2.2 Oppilaitosten rahoitusperustan turvaaminen

Opetustoimen säästötoimet ovat leikanneet koulutuksen yksikköhintoja tuntuvasti. Peruskoulun, lukion ja toisen asteen ammatillisen koulutuksen oppilasryhmien koko on

kasvanut ja (lähi)opetustuntien määrä on vähentynyt. Tämä kehitys on nähtävissä

erityisen voimakkaana toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa. Erityisen paljon tästä kärsivät ne oppilaat ja opiskelijat, jotka tarvitsevat oppimisvaikeuksiensa vuoksi runsaasti henkilökohtaista opettajan ohjausta.

Koulutuksen yksikköhintoja tarkistetaan vastaamaan todellista kustannuskehitystä ja ammatillisessa opetuksessa taataan riittävä lähiopetuksen määrä.

2.3 Tietoyhteiskunta

Tieto- ja informaatiojärjestelmien aikakaudella viestiminen tietoverkkojen välityksellä on arkipäivää, entistä nopeampaa ja helpompaa. Sähköinen tiedonvälitys muuttaa toimintatapoja ja -ympäristöjä. Myös merkittävä osa uusista työpaikoista syntyy tietotekniikan järjestelmien rakentamisessa ja ylläpidossa sekä sisältötuotannossa.

Tärkeä osa sivistystä ja osaamista ovat tiedollisten valmiuksien lisäksi sosiaaliset, eettiset ja esteettiset valmiudet. Kasvaneisiin osaamisvaatimuksiin vastataan kehittämällä kirjastojen, avoimen yliopiston, avoimen ammattikorkeakoulun, vapaan sivistystyön sekä muiden koulutuksen järjestäjien mahdollisuuksia antaa tietoyhteiskuntataitoihin tähtäävää opetusta. Kehitetään uusia ratkaisuja ottaen huomioon muun muassa digitaalisten radio- ja televisiokanavien sekä langattomien verkkojen myötä monipuolistuvat mahdollisuudet.

Ihmisten eriarvoistuminen ja syrjäytyminen on estettävä. Uhkana tietoyhteiskuntakehityksessä on, että tekniikka syrjäyttää sellaisia väestöryhmiä, joilla on muita heikommat edellytykset omaksua uutta tekniikkaa ja vastata tietoyhteiskunnan kasvaviin osaamisvaatimuksiin.

Tavoitteena on, että vuoteen 2004 mennessä Suomi on maailman kärkimaiden joukossa oleva osaamis- ja vuorovaikutusyhteiskunta. Menestys perustuu kansalaisten tasa-arvoiseen mahdollisuuteen opiskella ja kehittää omaa osaamistaan sekä käyttää laajasti koulutuspalveluita.

Tavoitteisiin tähdätään toimenpideohjelmalla, jonka keskeisiä alueita ovat:

- 1. Tietoyhteiskuntavalmiudet kaikille**
- 2. Tietoverkkojen monipuolinen hyväksikäyttö opiskelussa ja opetuksessa**
- 3. Sisältötuotannon laajentaminen ja monipuolistaminen**
- 4. Tietoyhteiskunnan rakenteiden vahvistaminen opetuksen ja tutkimuksen alueella.**

Nykyisin vain noin viidennes opettajista katsoo hallitsevansa tietoyhteiskuntavalmiudet riittävässä määrin. Ilman voimakasta ja jatkuvaa voimavarojen suuntaamista opetushenkilöstön perus- ja täydennyskoulutukseen tietoyhteiskuntavalmiuksien kehittämisestä ei pystytä huolehtimaan.

Toteutetaan laaja opetushenkilöstön koulutusohjelma. Tavoitteena on, että suunnitelmakauden aikana vähintään puolet opetushenkilöstöstä saavuttaa vaadittavan osaamistason.

Matematiikan ja luonnontieteiden osaamisen parantamiseksi on toteutettu ohjelmaa, johon ovat julkisen sektorin lisäksi osallistuneet opetusalan ja elinkeinoelämän järjestöt sekä useat yritykset ja tiedotusvälineet. Toimenpiteitä on suunnattu myös elektroniikka- ja tietotekniikka-alan koulutuksen lisäämiseen.

Toimenpideohjelmaa matematiikan ja luonnontieteiden osaamisen

parantamiseksi sekä elektroniikka- ja tietotekniikka-alan koulutuksen lisäämiseksi jatketaan eri tahojen yhteistyönä.

2.4 Kansainvälinen yhteistyö

Kansainvälisen yhteistyön ensisijaisena tavoitteena on tukea korkealaatuisen koulutuksen ja tutkimuksen syntymistä ja toimia osaltaan näiden laadun varmistajana. Koulutuksen ja tutkimuksen kansainvälisellä yhteistyöllä tuetaan suomalaisen elinkeinoelämän kansainvälistymistä ja tehdään tunnetuksi suomalaista osaamista ja kulttuuria.

Suomalaisen yhteiskunnan ja elinkeinoelämän kansainvälistyminen ja monikulttuuristuminen asettavat vaatimuksia kieli- ja viestintätaidoille, suvaitsevaisuudelle, kulttuurien tuntemukselle ja yleissivistykselle. Näiden taitojen saavuttamiseksi on tarpeen edistää opetussuunnitelmien kansainvälistämistä, opetuksen ja tutkimuksen yhteistyöhankkeita ja kansainvälistä henkilövaihtoa. Kiinnitetään huomiota opiskelijoille tarjottavan vieraskielisen opetuksen laatuun ja varmistetaan sen korkea taso.

Suomen Eurooppa-politiikan yksi painopiste on unionin pohjoisen ulottuvuuden kehittämisessä. Erityisesti Lapin ja Barentsin alueen kansainvälisten yhteistyöhankkeiden kautta luodaan perustaa pohjoisten kysymysten ja ongelmien ratkaisemiselle ja taloudelliselle ja sosiaaliselle kehitykselle. Tässä yhteydessä erityisen kiinnostavia ovat kansainvälisessä yhteistyössä saatavat kokemukset teknologian ja koulutuksen kehittämisen sekä kulttuurisuhteiden lujittamisen alueella.

Suomi toimii aktiivisesti Euroopan unionin koulutus- ja tutkimusyhteistyössä. Erityistä huomiota kiinnitetään EU:n koulutus- ja tutkimusohjelmien toimeenpanoon sekä liikkuvuuden esteiden poistamiseen. Suomi pyrkii koulutus- ja tutkimussektorilla edistämään jäsenyyttä hakeneiden maiden valmiuksia liittyä Euroopan unioniin.

Vakiintuneiden yhteistyöalueiden lisäksi toimintaa suunnataan Aasiaan ja Latalaiseen Amerikkaan. Venäjä-yhteistyötä ja Itämeren alueen yhteistyötä vahvistetaan edelleen.

Kansainvälisen opiskelija- ja harjoittelijavaihdon tavoitteena on, että vuosittain noin 8000 ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista on opiskellut tai harjoitellut ulkomailla. Yliopistot tehostavat opiskelijavaihtoa siten, että vuosittain ulkomailla opiskelee 6000 perustutkintoa suorittavaa opiskelijaa. Myös toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa lisätään kansainvälisiä yhteistyöhankkeita, harjoittelua ulkomailla ja opiskelijavaihtoa sekä muutoinkin kiinnitetään huomiota kansainvälistymisen asettamiin vaatimuksiin. Jatketaan peruskoulujen ja lukioiden kansainvälistymisen tukemista.

Yhteistyötä eurooppalaisten tutkimusorganisaatioiden kanssa tiivistetään. Aktiivinen osallistuminen EU:n 5. puiteohjelmaan ja 6. puiteohjelman sisältöihin vaikuttaminen on tärkeää. Tutkimusyhteistyötä vahvistetaan Yhdysvaltojen, Japanin ja Venäjän suuntaan sekä Itämeren alueella. Kansainvälisiä, kansallisia ja alueellisia yhteistyöverkkoja kehitetään ja lisätään tutkijoiden liikkuvuutta.

2.5 Elinikäinen oppiminen

Osaamis- ja ammattitaitovaatimusten kasvu ja nopea sisällöllinen uusiutuminen, työvoiman ikääntyminen ja ikäpolvien väliset koulutuserot sekä eläkeikäisen väestön

määrän kasvu edellyttävät koulutuspolitiikan painottamista elinikäisen oppimisen suuntaan. Kokonaisuutena elinikäisen oppimisen toteutumiseen vaikuttavat toimillaan myös useat muut hallinnonalat, työmarkkinaosapuolet ja yhteiskunnan intressiryhmät. Elinikäistä oppimista painottavassa koulutuspolitiikassa on keskeistä vankan perustan luominen jatkuvalla oppimiselle. Korkea koulutustaso, oppimistaidot sekä aikuisten jatkuvan oppimisen mahdollisuuksien määrän ja toteutusmuotojen turvaaminen nostetaan keskeiseksi, koko väestöä koskevaksi tavoitteeksi. Tämä edellyttää myös koulutuksen rahoitusperusteiden tarkistamista elinikäistä oppimista painottavan koulutuspolitiikan tavoitteita edistäväksi.

Koulutusta kehitetään siten, että työmarkkinoille siirtyvillä nuorilla on laaja-alaiset ja ammatillisen liikkuvuuden edellyttämät valmiudet sekä nykyistä paremmat oppimistaidot ja että koko ikäluokan perusopetustaso on nykyistä korkeampi.

Oppimistaitojen kehittäminen vakiinnutetaan yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi koulutusjärjestelmän kaikilla osa-alueilla. Perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa peruskoulutuksessa oppimistaitojen kehittämistavoite sisällytetään uudistettaviin opetussuunnitelmien perusteisiin.

Vapaan sivistystyön ja omaehtoisen aikuiskoulutuksen monipuolisella tarjonnalla vastataan aikuisten sivistys- ja osaamistarpeisiin. Koulutuksen työelämäyhteyksiä ja tukimuotoja kehittämällä pyritään siihen, että myös aikuisväestöllä on motivaatiota ja edellytyksiä hankkia ammatillista koulutusta ja kehittää jatkuvasti ammatitaitoaan ja muuta osaamistaan. Eläkeikäisen väestön elämän laatua ja selviytymistä parantavia opinto- ja sivistyspalveluita lisätään.

Koulutusjärjestelmän tehokkuuden ja joustavuuden takaamiseksi aiempien opinto-suoritusten tarkoituksenmukainen hyväksilukeminen on tärkeää. Sen lisäksi on kehitettävä järjestelmiä, joilla myös muualla kuin muodollisessa koulutuksessa hankittu osaaminen voidaan arvioida ja tunnustaa.

Osaamisen arviointia ja tunnustamista kehitetään siten, että nuoret ja aikuiset voivat hyödyntää aiemmin työelämässä, kansalaistoiminnassa tai muulla tavoin hankkimansa osaamisen opinnoissaan.

Opiskeluvaihtoehtojen kirjon laajeneminen, koulutuksen tarjoajien monilukuisuus ja opintojen rahoitusjärjestelyjen muutokset vaikeuttavat riittävän ja kattavan informaation saamista yksilöllisten opiskelupäätösten pohjaksi. Verkkoon on jo koottu huomattava määrä tietoa koulutuksesta. Näiden tietojärjestelmien avulla kansalaisen on kuitenkin vaikea arvioida ja vertailla eri vaihtoehtoja. Nykyiset eri hallinnonalojen ja järjestöjen ylläpitämät tiedotuksen ja neuvonnan erilliset järjestelmät eivät myöskään muodosta riittävän helposti saavutettavaa kokonaisuutta.

Perustetaan verkkopohjainen, kansalaiskäyttöön tarkoitettu interaktiivinen opiskelun tieto- ja neuvontapalvelu, joka toimii työvälineenä koulutusta koskevassa neuvonta- ja ohjaustyössä toimiville.

2.6 Tutkimuksen kehittämislinjat

Yliopistoissa harjoitettavan tutkimustoiminnan kehittämisessä pannaan painoa tieteellisen tutkimuksen korkeaan laatuun sekä tutkimustulosten hyödyntämiseen kulttuurin, yhteiskunnallisten palveluiden ja yritystoiminnan aloilla. Suomen Akatemian asemaa ja

merkitystä kilpailun perusteella myönnettävän tutkimusrahoituksen kanavana ja ammattimaisen tutkijanuran edellytysten luojana vahvistetaan. Ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistoimintaa lisätään tavoitteena kasvava vaikuttavuus erityisesti alueelliseen kehittämiseen ja innovaatiotoimintaan.

Tutkimusrahoitusta lisätään siten, että saavutettu tutkimus- ja kehittämistoiminnan kokonaisrahoituksen bruttokansantuoteosuus voidaan säilyttää. Julkisen rahoituksen osuutta kokonaistutkimuspanoksesta vahvistetaan asteittain.

Ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystyöhön kohdennetaan lisävoimavaroja.

2.7 Koulutuksen määrällinen mitoitus ja ennakointi

Koulutustarjonnan mitoittamisen lähtökohtana on pyrkimys huolehtia koko väestön osaamis- ja sivistystarpeista, tasapainoisesta alueellisesta kehityksestä sekä yhteiskunnan ja työelämän muutostarpeiden huomioon ottamisesta. Väestön ikääntymisestä ja työvoiman poistumisesta aiheutuviin koulutustarpeisiin reagoidaan nopeasti.

Ammatillisen koulutuksen kehittäminen on ajankohtainen ja tärkeä tehtävä. Koulutustarjontaa lisätään erityisesti kansantaloudellisesti merkittävillä ja työvoimapulasta kärsivillä aloilla. Ammatillisen koulutuksen arvostuksen parantamiseksi käynnistettyjä toimia jatketaan.

Ammattikorkeakoulujen koulutustarjontaa laajennetaan siten, että vuonna 2004 aloituspaikkojen määrä on 25 000. Tämän lisäksi ammattikorkeakoulututkintoon johtavaa aikuiskoulutustarjontaa laajennetaan.

Yliopistojen koulutustarjonta mitoitetaan siten, että aloituspaikkojen määrä ei nykyisestä olennaisesti kasva. Lievää kasvua ennakoidaan olevan tietoteollisuuden aloilla sekä kaupallisella koulutusalailla. Suunnitelmakauden aikana yliopistojen kokonaisopiskelijamäärä laskee tehostuneen koulutuksen läpäisyn ansiosta.

Tehtyjen selvitysten mukaan opetushenkilöstön ikärakenne ja kelpoisuustilanne edellyttävät opettajien peruskoulutuksen lisäämistä, jotta eri opetustehtäviin on saatavilla ammattitaitoisia opettajia. Siinä yhteydessä otetaan huomioon myös esiopetuksen järjestämisestä aiheutuva opettajatarve.

Eri oppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa järjestettävään ammatilliseen aikuiskoulutukseen suunnataan yhteensä noin 80 000 vuosiopiskelijapaikkaa. Sivistystarpeisiin, oppimistaitoihin ja tietoyhteiskunnan perusvalmiuksiin vastaavan koulutuksen tarjonta vapaan sivistystyön oppilaitoksissa on noin 25 000 vuosiopiskelijapaikkaa.

Tavoitteena on, että koko ikäluokalle tarjotaan jatko-opintomahdollisuudet peruskoulun jälkeen lukiossa tai ammatillisessa koulutuksessa. Toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta kehitetään nykyistä vahvempi vaihtoehto korkeakouluopintoihin etenemisen väylänä.

Valmistuneiden työllistymisen seuranta kehitetään ja tulokset otetaan koulutuksen mitoituksessa entistä paremmin huomioon.

Ammatillisen koulutuksen tarjontaa lisätään erityisesti työvoimapulan uhkaamilla aloilla.

70 prosentille nuorisoikäluokasta tarjotaan mahdollisuudet yliopisto- tai ammattikorkeakouluopintoihin.

Aikuisten mahdollisuuksia suorittaa korkeakoulututkinto laajennetaan.

Tutkintoon johtava koulutus on mitoitettu siten, että 15 - 20 prosenttia siitä suuntautuu erilaisen pohjakoulutuksen omaavan aikuisväestön koulutustarpeisiin.

Koulutuksen nykyinen ohjauspolitiikka ja päätösvallan hajautus edellyttävät toimivaa koulutus- ja työvoimatarpeiden ennakointijärjestelmää ja hyviä koulutustilastoja.

Arvioidaan koulutustoimikuntaorganisaation edellytykset ja mahdollisuudet koulutuksen ennakoitettävän suorittamiseen sekä toteutetaan arvioinnin pohjalta tarvittavat muutokset kansalliseen ja alueelliseen ennakointijärjestelmään.

2.8 Rakennerahasto-ohjelmat

Euroopan Unionin rakennerahasto-ohjelmilla tuetaan ja täydennetään vuosina 2000 - 2006 tässä suunnitelmassa esitettyjä toimenpiteitä, jotka tähtäävät työllistyvyyden edistämiseen, osaamisen kohottamiseen, tutkimustiedon ja teknologian siirtoon sekä koulutusjärjestelmän kehittämiseen.

Rakennerahasto-ohjelmien kansallisessa valmistelussa ja toimeenpanossa yhteensovitetaan kansallisen koulutus- ja tutkimuspolitiikan vaatimukset ja Euroopan Yhteisöjen rakennerahastotoimenpiteille asettamat tavoitteet.

Horisontaalisessa tavoiteohjelma 3:ssa ja alueellisissa tavoiteohjelmissa 1 ja 2 korostuvat *Euroopan sosiaalirahaston rahoittamina toimina* seuraavat toiminta-alat:

- **koulutuksesta työelämään siirtyminen.** Toimissa korostuvat muun muassa työssäoppimisen jaksojen liittäminen ammatilliseen koulutukseen yhteistyössä työmarkkinajärjestöjen kanssa sekä korkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten ura- ja rekrytointipalvelujen kehittäminen.
- **syrjäytymisen ehkäisy ja yhtäläiset mahdollisuudet työmarkkinoilla.** Toimissa korostuvat työelämäläheisten koulutusmuotojen kehittäminen ja koulutuksen keskeyttämisen vähentäminen sekä perinteisten sukupuolijakoon perustuviin koulutus- ja uravalintojen lieventäminen lisäämällä etenkin tyttöjen ja naisten kiinnostusta matemaattis-luonnontieteellisiin opintoihin sekä tekniikan alojen koulutukseen ja ammatteihin.
- **koulutuksen laadun ja vaikuttavuuden parantaminen sekä koulutuksen ja työelämän suhteiden vahvistaminen.** Toimissa korostuvat ammatilliseen koulutukseen liitettävät osaamisen näytöt koulutuksen työelämävastaavuuden laadunvarmentajina, aikuisväestölle tarjottavat uudet omaehtoisen koulutuksen mahdollisuudet sopeutua muutoksiin kohottamalla osaamista ja oppimisvalmiuksia, opettajien ja työpaikkaohjaajien koulutus, koulutuksen järjestäjien ennakointi- ja työelämäosaamisen vahvistaminen, tietoyhteiskunnan kehityksen ja oppimisympäristöjen monipuolistumisen edellyttämän oppimateriaalin ja opetusteknologian kehittäminen, kansalaisten, yritysten ja koulutuksen järjestäjien käyttöön tarkoitetun oppimismahdollisuuksia koskevan interaktiivisen tieto- ja neuvontapalvelun luominen.

- **osaamispääoman kehittäminen tukemaan yrittäjyyttä, työelämän kehittymistä sekä tutkimustulosten ja teknologian hyödyntämistä.** Toimissa korostuvat yritysten henkilöstön osaamisen kehittäminen oppisopimuskoulutuksen ja muiden työelämäläheisten koulutusmuotojen sekä omaehtoisen koulutuksen avulla, korkeakoulujen ja oppilaitosten vahvistaminen työelämän ja työyhteisöjen kehittämisen sekä alueellisen kehittämisen tuki- ja palveluorganisaatioina, tutkimustulosten hyväksikäytön parantaminen ja uusien liiketoimintojen synnyttäminen ja hyödyntäminen talouden ja työllisyyden kasvun edistämiseksi, yrittäjyyden edistäminen koulutuksen keinoin ja yrittäjien koulutuksen laajentaminen.

Alueellisissa tavoiteohjelmissa 1 ja 2 korostuvat *Euroopan aluekehitysrahaston rahoittamina toimina seuraavat toiminta-alat:*

- **teknologian ja tutkimustulosten siirron ja innovaatioiden käyttöön ottamisen tukeminen;**
- **rakentamis- ja muut investoinnit koulutuksen ja tutkimuksen alalla,** jotka tukevat alueen kehitystä ja myötävaikuttavat alueen rakenteelliseen sopeutumiseen; sekä
- **investoinnit tietoyhteiskunnan kehityksen ja oppimisympäristöjen monipuolistumisen edellyttämään oppimateriaaliin, opetusteknologiaan sekä tietoverkkoihin ja -liikenteeseen.**

2.9 Koulutuksen ja tutkimuksen arviointi

Koulutuksen ohjauksessa on siirrytty tulosohjaukseen ja erilaisia normiohjausjärjestelmiä on purettu systemaattisesti. Rahoitusjärjestelmiä on uudistettu laskennalliseen suuntaan. Tämä on lisännyt tarvetta toiminnan tulosten seurantaan ja arviointiin. Toiminnan tulostavoitteita ja niiden arviointiperusteita on kirjattu valtion vuotuisen talousarvioon sekä toiminta- ja taloussuunnitelmaan. Opetusministeriö on sopinut opetushallituksen ja lääninhallitusten kanssa toteutettavista arvioinneista. Korkeakoulujen arviointineuvosto ja Suomen Akatemia toimeenpanevat arviointeja.

Opetuksen laadun varmistamiseksi on uuteen koulutuslainsäädäntöön sisällytetty säännökset koulutuksen arvioinnista. Tämän mukaisesti arviointia toteutetaan koulutuksen järjestäjän suorittamana itsearviointina ja ulkopuolisena arviointina, jonka metodeja kehitetään.

Suunnitelmakaudella ulkopuolisen arvioinnin päätavoitteena on arvioida koulutuksen laatua kaikilla koulutustasoilla ja kaikissa koulutusmuodoissa. Arvioinnin tuloksia käytetään hyväksi toiminnan kehittämisessä ja käytettävissä olevien voimavarojen suuntaamisessa.

Yleissivistävässä koulutuksessa, ammatillisessa koulutuksessa ja aikuiskoulutuksessa arvioidaan erityisesti oppimistuloksia, uuden koulutuslainsäädännön vaikutuksia ja lainsäädännön tavoitteiden toteutumista.

Yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa arvioidaan niiden toimintaa, koulutuksen laatua ja vaikuttavuutta sekä aikaisempien arviointien tulosten hyödyntämistä.

Toteutetaan ammattikorkeakoulu-uudistuksen kansainvälinen arviointi.

Toteutetaan opetushallinnon arviointi.

Tutkimustoiminnan rahoituksessa laadun ja kilpailun huomioon ottaminen edellyttää laadun arviointimenetelmien kehittämistä. Laatuksiteerejä tulee yhdenmukaistaa ja varmistaa objektiivinen laadun arviointi. Myös rahoitusjärjestelmiä on kehitettävä ja pyrittävä löytämään parhaat ja oikeudenmukaisimmat menetelmät tutkimuspanoksen kohdentamiseksi.

Tutkimustoiminnan arvioinnissa rungon muodostavat tieteenala-arvioinnit, tutkimusohjelmien arviointi sekä indikaattoreiden kehittäminen. Suomen Akatemia laatii seuraavan tieteen tila ja tasokartoituksen vuoden 2000 loppuun mennessä.

3 KOULUTUS- JA TUTKIMUSJÄRJESTELMÄN KEHITTÄMINEN

3.1 Esiopetus

Vaikka suomalainen koulutusjärjestelmä on avoin ja yhteiskunnalliseen tasa-arvoon pyrkivä, on koulutukseen hakeutuminen edelleen liiaksi sidoksissa perheiden sosioekonomiseen taustaan. Elinikäisen oppimisen perustan vahvistamiseksi sosiaalisten sekä oppimisvalmiuksissa olevien erojen tasoittamiseksi kehitetään varhaiskasvatusta. Oppimisvaikeuksien mahdollisimman varhaista toteamista, ennaltaehkäisyä ja kuntoutusta tehostetaan.

Opetusministeriö laatii yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa esiopetusratkaisun asteittaisen toimeenpanosuunnitelman vuosille 2000 - 2001. Voimassaoleva esiopetuksen opetussuunnitelma tarkistetaan keväeseen 2001 mennessä. Peruskoulun opetussuunnitelman uudistuminen käynnistetään esiopetusratkaisun jälkeen vuodesta 2002 alkaen.

Oikeus esiopetukseen ja kattava järjestämisvelvollisuus kunnille säädetään 1.8.2001 alkaen.

3.2 Peruskoulu

Peruskoulun kehittäminen nousee suomalaisen koulun ja suomalaisen sivistyksen traditiosta. Näitä ovat humanistinen ja kristillinen perinne, kodin arvostus, työn kunnioittaminen sekä ihmisen ja luonnon tasapaino, suvaitsevaisuus ja kansainvälisyys.

Peruskoulun tehtävä on välittää nuorelle kulttuuriperintömme sekä antaa nykyaikaisen yhteiskunnan työn ja oppimisen valmiudet ja välineet. Sekä osaamisen sisällön että oppilaan itsetunnon ja elämänhallinnan kannalta keskeistä on oppijan aktiivinen rooli oman tietorakenteensa jäsentäjänä ja oman luovuutensa kehittäjänä.

Peruskoulu on tarkoitettu koko ikäluokalle. Resurssiensa puitteissa koulu tukee ja kannustaa oppilaan yksilöllistä oppimista hänen tarpeidensa mukaisesti. Tavoitteena on ollut ja on, että myös käytännössä koko ikäluokka saa peruskoulutodistuksen. Peruskoulun lisäopetusta suunnataan niille nuorille, joilla perusopetuksen päättövaiheessa arvioidaan olevan ja toisen asteen koulutukseen hakeutumisen perusteella tiedetään olevan suuri syrjäytymisriski.

Peruskoulu on pohjakoulu jatko-opintoihin. Tavoitteena on, että koko ikäluokka jatkaa opintojaan toisen asteen koulutuksessa. Samalla peruskoulu antaa osaamisen ja motivaation pohjan myös kaikkein korkeimmalle tieteen ja taiteen harjoittamiselle.

Lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen kiinnitetään erityistä huomiota.

Oppimisvaikeuksien mahdollisimman varhaiseksi havaitsemiseksi uudistetaan opettajankoulutusta siten, että kaikilla opettajilla on perustiedot ja -taidot erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksesta ja kuntoutuksesta.

Erityisopetuksen osalta käynnistetään kehittämisprojekti, jonka avulla etsitään ratkaisuja erityisopetuksen käytännön ongelmiin ja kehitetään uudentyyppisiä ratkaisuja erityistä tukea tarvitsevien lasten opetukseen. Samalla käynnistetään selvitys hallintokuntien rajat ylittävän yhteistyön tehostamiseksi.

3.2.1 Kouluverkko

Koulutuksellista tasa-arvoa vahvistetaan turvaamalla perusopetuksen voimavarat siten, että kunnilla on paremmat edellytykset kehittää kaikkia koulujaan tasavertaisesti. Maaseudun kouluverkon ylläpitämistä tuetaan niin, etteivät lasten ja nuorten koulumatkat tule kohtuuttoman pitkiksi ja rasittaviksi ja tätä kautta heikennä oppimisen edellytyksiä.

Peruskoulujen tason tulee olla niin korkea, ettei sen vuoksi synny tarvetta yksityisten peruskoulujen perustamiseen tai muun kuin lähikoulun valintaan.

3.2.2 Peruskoulun pedagoginen ja sisällön kehittäminen

Uusi koululainsäädäntö varmistaa lasten ja nuorten oikeuden laadukkaaseen opetukseen ja tarjoaa joustavat mahdollisuudet koulun kehittämiseen ja monipuolistamiseen. Koulun toimintaedellytysten kehittämiseksi on käynnistetty myös opettajien kokonaistyöaika-kokeiluita, joita laajennetaan. Koululainsäädännön mahdollisuuksia on hyödynnettävä kehittämällä erityisesti perusasteen luokkien 7-9 opetusta. Kiinnitetään tehostetusti huomiota perusasteen siirtymävaiheissa ilmeneviin erityiskysymyksiin siirryttäessä 2. luokalta 3. luokalle, 6. luokalta 7. luokalle sekä peruskoulun päättövaiheessa.

Perusopetus on koulutuksellisen tasa-arvon toteutumisen lähtökohta ja jatko-opintojen perusta. Koulutuksen perusturvan toteutumisessa tärkeintä on, että opetuksen, oppimisen ja kasvatuksen tuloksissa ei ole perusopetuksen järjestäjästä ja koulusta riippuvia suuria tasoeroja. Näiden erojen tunnistamiseksi kehitetään arviointimenetelmiä, -kriteerejä ja oppimisstandardeja. Erojen kaventamiseksi kuntia ja kouluja tuetaan.

Peruskoulun opetussuunnitelma uudistettiin vuonna 1994, jolloin otettiin käyttöön nykyinen koulukohtaiseen painotukseen perustuva opetussuunnitelmamalli. Opetussuunnitelman perusteita on tarkistettu keväällä 1999 uudistamalla oppilasarviointi sekä täsmentämällä eri oppiaineiden päättöarvioinnin kriteerit.

Peruskoulua, sen opetussuunnitelman toteutumista, itse opetusta ja oppimista arvioidaan jatkuvasti. Lisäksi edellisen kehittämissuunnitelman pohjalta käynnistyi laajoja kärkihankkeita, joiden kokemukset vaikuttavat seuraavaan opetussuunnitelmauudistukseen. Seuraavassa uudistusvaiheessa korostuvat erityisesti oppimistaidot sekä itsetunnon ja elämänhallinnan kehittäminen.

Seuraavan tuntijako- ja opetussuunnitelmauudistuksen ajoituksen määrää esiopetusratkaisu. Kun lähes koko ikäluokka on esiopetuksen piirissä lukuvuonna 2001 - 2002, on perusteltua uudistaa peruskoulun alkuopetuksen (1-2 luokat) opetussuunnitelma

lukuvuodesta 2002 - 2003 ja 3-6 luokkien opetussuunnitelma lukuvuodesta 2004 - 2005 alkaen.

Peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen siirtymävaihe on ongelmallinen syrjäytymisen kannalta. Noin 7-8 % oppilaista ei välittömästi peruskoulun suorittuaan jatka toisen asteen koulutukseen. Toisen asteen koulutuksen alkuvaiheessa opintonsa keskeyttävien lukumäärä on kasvamassa. Maahanmuuttajien kannalta asia on erityisen ongelmallinen. Syrjäytymistä on ehkäistävä ohjaamalla peruskoululle riittävästi resursseja.

Peruskoulun opetussuunnitelma uudistetaan esiopetuksen toimeenpanon jälkeen asteittain lukuvuodesta 2002-2003 alkaen.

Peruskoulun päättövaiheessa painotetaan syrjäytymisen ehkäisemistä. Opetusta ja toimintamuotoja kehitetään sisällöllisesti tukemaan nuorten itsenäistymiskehitystä ja ammatinvalintaa.

3.3 Taiteen perusopetus

Taiteen perusopetus on koulun ulkopuolista taidekasvatusta lapsille ja nuorille. Uudessa koululainsäädännössä taiteen perusopetuslakiin yhdistettiin musiikkioppilaitosten antama musiikin perusopetus sekä muu taiteen perusopetus. Opetushallitus on vahvistanut valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet yhdeksälle eri taiteenaloille. Tällä hetkellä erillistä tuntiperusteista valtionosuutta saavat vain musiikkioppilaitokset. Uuden lain mukaan tuntiperusteista valtionosuutta voidaan antaa myös muiden taiteenalojen oppilaitoksille. Tuntiperusteisen rahoituksen lisäksi kunnat saavat asukaskohtaisen valtion osuuden taiteen perusopetukseen.

Tuntiperusteista valtionosuutta laajennetaan eri taiteenaloille. Musiikin perusopetuksen asema turvataan.

3.4 Toisen asteen koulutus

Toisen asteen koulutus sisältää lukiokoulutuksen ja ammatillisen peruskoulutuksen. Uuden lainsäädännön myötä on siirrytty niiden vastakkainasettelusta yhteistyöhön. Toisen asteen koulutuksen kehittämistä tarkastellaan alueellisen yhteistyön ja koko ikäluokan koulutuksen näkökulmasta: kaikille pyritään takaamaan toisen asteen tutkinto.

Lukiokoulutusta vahvistetaan yleisesti sivistävänä, ylioppilastutkintoon johtavana ja jatko-opintoihin valmentavana koulutusmuotona. Ammatillista peruskoulutusta kehitetään ammattisivistävänä koulutusmuotona, jonka päätavoitteena on ammatillista liikkuvuutta ja työllistymistä edistävä ammatillinen osaaminen. Ammatillisia perustutkintoja kehitetään yhdessä elinkeino- ja muun työelämän kanssa.

Perinteisesti vain yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetus on nähty alueellisen koulutuspolitiikan välineenä. Myös toisen asteen koulutuksen tarjontaa on koulutuksellisen tasapuolisuuden saavuttamiseksi tarkasteltava yhtä kuntaa laajempaan asiana, jossa alueen eri koulumuotojen ja oppilaitosten tuottama osaaminen nähdään paitsi yksilöiden myös alueen kehittämisen kannalta tärkeänä. Ammatti- ja yleissivistävä osaaminen hyödyttävät siten alueiden sosiaalisesti eheää ja tasapainoista kehitystä.

Toisen asteen koulutuksessa tuetaan koulutuksen järjestäjien yhteistyötä ja sille perustuvaa *alueellista koulutuspolitiikkaa*, jossa painotetaan koulutuksellista tasa-arvoa ja pyritään niveltämään koulutuksen alueellinen kehittäminen tavoitteellisesti alueen muuhun kehittämiseen. Alueellinen kouluverkko ja monipuolinen opintotarjonta turvataan.

Alueiden ennakointivalmiuksia vahvistetaan kehittämällä ennakointimenetelmiä ja –välineitä yhdessä alueiden kanssa.

Lukion tai ammatillisen koulutuksen aloittaa noin 94 % ikäluokasta ja suorittaa noin 82 %. Elinikäisen oppimisen ja työelämässä suoriutumisen kannalta toisen asteen koulutuksen suorittamista on pidettävä vähimmäisvaatimuksena.

Asetetaan tavoitteeksi, että mahdollisuus toisen asteen koulutukseen varataan koko ikäluokalle ja että koulutuksen keskeyttäminen vähenee. Tavoitteen saavuttamiseksi kehitetään edelleen toimenpiteitä, joilla tuetaan nuoria hakeutumaan koulutukseen ja viemään opintonsa loppuun.

Koulutuksen lainsäädäntöä muutettiin koululainsäädännön kokonaisuudistuksessa siten, että koulutuksen järjestäjillä on organisaatiovapaus ja yhteistyövelvoite. Samanaikaisesti lisättiin opiskelijan mahdollisuuksia tutkinnon tai oppimäärän puitteissa valita opintokokonaisuuksia toisesta koulumuodosta ja annettiin oikeus lukea hyväksi aikaisemmat ja muualla suoritettut opinnot. Samoin kouluverkoston yhteistyötä voidaan tehostaa myös siten, että jo toisen asteen koulutuksen aikana opintoja suunnataan korkean asteen opintoihin. Tämä edellyttää kuitenkin sekä opetussuunnitelman valinnaisuuden lisäämistä että opintojen ohjausresurssien turvaamista.

Uuteen koululainsäädäntöön sisältyvää opiskelijan oikeutta yksilöllisiin opintoihin kehitetään edelleen ja tuetaan tarkistamalla lukion oppimäärän ja ammatillisten tutkintojen valinnaisuuden määrä ja rakenne nuorisoasteen koulutuskokeilujen tulosten perusteella. Tavoitteena on lisätä valinnaisuutta opetussuunnitelmissa siten, että opiskelijat voivat yksilöllisen suuntautumisensa mukaan painottaa opintojaan tukemaan jatko-opintoja, ammatillista monialaisuutta tai ammatillista erikoistumista.

Opiskelijoiden mahdollisuuksia oppilaitosrajan ylittävän yksilöllisen opinto-ohjelman muodostamiseen lisätään kehittämällä opinto-ohjauksen muotoja ja turvaamalla sen resurssit. Koulutuksen rahoitusjärjestelyjä kehitetään vastaamaan yhteistoiminnan vaatimuksia.

Toisen asteen kehittämisen pitkä kaari edellyttää toisen asteen oppilaitosten yhteistyön vahvistamista myös opetuksen pedagogisten ratkaisujen ja tutkintojen sisältöjen kehittämisessä. Tässä oppilaitosten alueellinen, konkreettinen yhteistyö on avainasemassa.

3.4.1 Lukio

Ammattikorkeakoulujen asema ylioppilaiden jatkokoulutusväylänä on vahvistunut. Noin 1/2 lukion suorittaneista jatkaa ammattikorkeakoulussa ja 1/2 yliopistoissa ja muissa korkeakouluissa. Tämä muutos otetaan huomioon lukiota ja ylioppilastutkintoa kehitettäessä.

Lukion asemaa monipuolisesti sivistävänä oppilaitosmuotona vahvistetaan. Opintotarjonta pysyy pääosin nykyisenä, mutta valinnaisuuden avulla pyritään turvaamaan opiskelijan oikeus yksilöllisen opinto-ohjelman muodostamiseen siten, että se mahdollistaa samanaikaisesti ammatilliset opinnot ja opiskelijan yksilöllisen jatko-

opintosuuntautumisen joko yliopistoon tai ammattikorkeakouluun. Opinto-ohjaukseen osoitetaan lisäresursseja.

Lukion tuntijakopäätöstä täydennetään siten, että nykyiset erityisen tehtävän luvat ja muun muassa nuorisostaan kokeiluluvat voidaan pääsääntöisesti korvata koulutuksen järjestäjän päätöksillä. Pienten lukioiden asema turvataan.

Ylioppilastutkinto uudistettiin vuonna 1995 nykyiseen muotoonsa. Samalla käynnistettiin ns. rakennekokeilu, jossa tutkintoon sisältyy äidinkielen koe sekä kokelaan valinnan mukaan lisäksi vähintään kolme pakollista koetta joukosta, jonka muodostavat toisen kotimaisen kielen koe, vieraan kielen koe, matematiikan koe ja reaalikoe. Kokeilu on selvitysten mukaan onnistunut hyvin ja kokeiltu rakenne voidaan ottaa käyttöön koko maassa. Tutkintojärjestelmä ei voi kovin pitkään olla laajalle kokeilijajoukolle erilainen kuin maassa yleisesti.

Ylioppilastutkinto uudistetaan rakennekokeilun mallin mukaiseksi keväästä 2001 alkaen. Tutkinnon sisältöä kehitetään ja valinnaisuutta lisätään siten, että ammatillista tutkintoa opiskelevilla on entistä paremmat mahdollisuudet suorittaa tutkinto.

3.4.2 Ammatillinen peruskoulutus

Työelämän nopeat muutokset, teknologian ja työorganisaatioiden muutokset ja kansainvälinen liikkuvuus asettavat ammatillisen koulutuksen kehittämiseksi jatkuvia muospaineita. Ammatillisen koulutuksen kehittäminen on kansallisesti ajankohtainen ja merkittävä tehtävä. Ammatillisten perustutkintojen uudistamista jatketaan ja tutkintorakennetta ja opetussuunnitelmia kehitetään edelleen siten, että se edistää ammattitaitoa, ammatillista liikkuvuutta ja on työmarkkinoiden toimivuutta ja työllistymistä ajatellen riittävän laaja-alainen. Samalla kun koulutus suuntaa välittömään työllistymiseen sen tulee olla tulevaisuuden kannalta ajatellen laajasti ammattisivistävä.

Ammatillisen koulutuksen tutkintojen uudistamista seurataan ja varaudutaan tutkintorakenteen tarkistamiseen siten, että se vastaa työelämän ammattitaito- ja joustavuuden vaatimuksia ja työllistymisen edistämiseksi turvaa työntekijöiden ammatillista liikkuvuutta.

Ammatillisen koulutuksen arvostuksen parantamiseksi käynnistettyjä toimia jatketaan.

Ammatillisiin perustutkintoihin on suunniteltu yhteistyössä työelämän kanssa näyttöjä. Näyttöillä tarkoitetaan koulutuksen aikana yhteistyössä työelämän kanssa järjestettäviä opinnäytteitä ja suorituksia, joissa opiskelija osoittaa, miten hyvin hän on saavuttanut ammatillisten opintojen tavoitteet ja työelämän edellyttämän ammattitaidon. Näytöt ovat osa koulutusta ja ajoittuvat koko koulutuksen ajalle. Näyttöjen kanssa samanaikaisesti kehitetään oppimista tukevia opetusjärjestelyjä sekä ohjaus- ja tukipalveluja. Näyttöjärjestelmä ei saa lisätä keskeyttämiä ja sen vaatimat resurssit on löydettävä muualta kuin lähiopetuksesta. Näyttöjen kehittämiseksi käynnistetään kokeiluja.

Näyttöjärjestelmän kehittäminen ja sitä koskevat kokeilut aloitetaan. Niiden yhteydessä selvitetään erilaisten organisointimallien toimivuus,

näyttöjen rahoitus ja opiskelijoiden ohjauksen tarve. Lopulliset ratkaisut näyttöjen järjestämisestä tehdään kokeilujen jälkeen.

Ammatillisen koulutuksen arvostusta ja vetovoimaa on lisätty lainsäädännössä muun muassa laajentamalla tutkintojen tuottamaa jatko-opintokelpoisuutta. Opiskelijat puolestaan ovat enenevästi hakeutuneet suorittamaan lukio-opintoja varmistaakseen ylioppilastutkinnossa suoriutumista.

Ammatillisten tutkintojen antamaa yleistä jatko-opintokelpoisuutta vahvistetaan tukemalla opiskelijoiden mahdollisuuksia yksilöllisesti painottaa opintojaan lukio-opintojen suuntaan. Ammatillista tietä etenevien opiskelijoiden opintoväylien toimivuutta ja korkean asteen koulutukseen pääsyä seurataan.

Työpaikoilla tapahtuva oppiminen vakiinnutetaan keskeiseksi osaksi ammatillista koulutusta. Työssäoppimisen laadukas toteuttaminen edellyttää uudenlaista yhteistyötä koulutuksen järjestäjien, oppilaitosten ja työpaikkojen välillä sekä mittavaa panostusta opettajien ja työpaikkaohjaajien koulutukseen. Työssäoppimisen liittäminen opetussuunnitelmiin lähentää koulumuotoista koulutusta ja oppisopimuskoulutusta ja yhdistää kummankin parhaat puolet.

Nuorten ammatillinen peruskoulutus toteutetaan oppilaitosten ja työpaikkojen yhteistyönä. Työssäoppimisjaksojen toteutus varmistetaan yhdessä työelämäosapuolten kanssa.

Koulutetaan 40 000 työpaikkaohjaajaa suunnitelmakauden aikana. Työssäoppimisuudistuksen varmistamiseksi pyritään koulutusjärjestelyihin, jossa tulevat työpaikkaohjaajat ja opettajat osallistuvat yhteiseen koulutukseen. Opettajien mahdollisuuksia oppilaitoksen ulkopuolisiin työelämäjaksoihin lisätään.

Oppisopimuskoulutuksena järjestettävää ammatillista peruskoulutusta suunnataan aikuisväestölle.

Perustutkintojen uudistamisen keskeisenä tavoitteena on koulutuksen laadun ja työelämävastaavuuden parantaminen ja ensisijaisesti opiskelijoiden työelämään tai jatko-opintoihin sijoittuminen. Kasvavana ongelmana on kuitenkin ollut, että osa ikäluokasta on erilaisten vaikeuksien vuoksi vaarassa syrjäytyä sekä työelämästä että yhteiskunnallisesta toiminnasta muutoinkin. Keskeyttämisen ehkäiseminen vaatii nuorten motivaatiota tukevien työmuotojen kehittämistä.

Koulutusjärjestelyjä ja työmuotoja kehitetään tavoitteena syrjäytymisen ehkäisy. Erityisopetuksessa pyritään normaalisuuteen siten, että kaikilla opiskelijoilla on mahdollisuus työllistymiseen vähintään joillakin ammatin osa-alueilla.

Oppimisvaikeuksien tunnistamiseen, vaikeuksissa olevien opiskelijoiden tukemiseen, opetukseen ja ohjaukseen kehitetään opetusmenetelmiä, oppimateriaaleja ja työtapoja. Opettajankoulutusta suunnataan näille alueille.

Ammatillisissa oppilaitoksissa ESR-rahoituksella aloitettu työpajatoiminta vakiinnutetaan.

3.5 Ammattikorkeakoulut ja yliopistot

3.5.1 Korkeakoulujärjestelmä

Korkeakoulutus ja tutkimus ovat kansallisen innovaatiojärjestelmän toimivuuden kannalta keskeisessä asemassa. Suomen korkeakoulujärjestelmää kehitetään kahdesta pilarista muodostuvana kokonaisuutena siten, että yliopistot ja ammattikorkeakoulut täydentävät toisiaan.

Ammattikorkeakoulut vahvistavat työelämäyhteyksiään ja osaamistaan työelämän kehittämisessä erityisesti pk-yritysten tarpeita vastaavaksi ja alueellista kehittämistä palvelevaksi. Ammattikorkeakoulut kehittävät tutkimus- ja kehitystyötä yhdessä työelämän kanssa.

Yliopistojen toiminnassa korostuu tieteellinen perustutkimus ja tieteeseen perustuva tutkijankoulutus ja perusopetus. Yliopistot vastaavat tietointensiivisen yhteiskunnan tutkimusvolyymien jatkuvaan kasvuun huolehtimalla tutkijakunnan ja korkeatasoisen työvoiman saatavuudesta sekä uusien innovaatioiden perustana olevan tieteellisen tiedon tuottamisesta.

Korkeakoululaitoksen kehittämistä ja profiloitumista jatketaan turvaten tasavertaiset koulutusmahdollisuudet maan eri osissa. Alueellisen innovaatiojärjestelmän tehostumista tuetaan tutkimus- ja kehitystyöllä alueiden omia erityispiirteitä hyödyntäen ja niitä vahvistaen.

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tutkimuksen ja opetuksen tukipalveluihin suunnataan riittävästi resursseja. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kirjasto- ja tietopalveluja sekä tietohallintoa kehitetään kiinteässä yhteistyössä. Niille tulee kehittää yhteinen perusrakenne, jonka varassa kumpikin korkeakoulusektori voi kehittää omaa erityisosaamistaan. Korkeakoulujen tietoverkko- ja kirjastopalvelujen infrastruktuurin rakentaminen hoidetaan valtakunnallisesti keskitetyllä rahoituksella. Suunnitelmakaudella poikkeuksellisen mittavia lisäresursseja edellyttävät erityisesti FUNET -runkoverkon ja yhteisen kirjastojärjestelmän uudistaminen.

Korkeakoulututkintojen järjestelmää kehitetään vastaamaan työelämän kehittämistarpeita ottaen huomioon myös tutkintorakenteiden kansainvälinen kehitys. Tärkeä lähtökohta on Suomen korkeakoulujärjestelmän kansainvälisen kilpailukyvyn turvaaminen.

Teknologinen kehitys ja tiedon nopea vanhentuminen yhdessä nopeasti muuttuvien työelämän osaamistarpeiden kanssa edellyttävät, että tutkinnon suorittaneilla on mahdollisuus palata täydennyskoulutukseen.

Alemman korkeakoulututkinnon asemaa ja sen yliopistollista luonnetta vahvistetaan. Alempaan korkeakoulututkintoon perustuvien maisteri-ohjelmien laatuun kiinnitetään erityistä huomiota ylemmälle korkeakoulututkinnolle asetettujen tavoitteiden toteutumisen varmistamiseksi. Lisensiaatin tutkinto poistetaan tieteellisenä jatko-tutkintona ja kehitetään ammatillisesti suuntautuneeksi jatkotutkinnoksi niillä aloilla, joilla työelämän osaamistarpeet sitä edellyttävät.

Tutkijakoulujärjestelmää laajennetaan niin, että niistä tulee keskeinen väylä tohtorintutkintoon. Tohtorintutkintojen määrä nostetaan noin 1400 tutkintoon vuodessa.

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen toimintaa valtakunnallisissa

osaamiskeskuksissa ja alueellisissa teknologiakeskuksissa vahvistetaan.

Koulutusjärjestelmän joustavuuden ja opiskelijoiden oikeusturvan kannalta on aiempien opintojen riittävä ja oikeudenmukainen hyväksilukeminen keskeistä siirryttäessä korkeakoululaitoksessa sektorilta toiselle.

Tavoitteeksi asetetaan, että siirryttäessä ammattikorkeakoulututkinnon jälkeen yliopistoon luetaan samalla alalla suoritetusta tutkinnosta hyväksi vähintään puolet suoritettujen tutkinnon laajuudesta.

Tavoitteena on, että ammattikorkeakoulun uusista opiskelijoista on vähintään 35 % toisen asteen ammatillisen tutkinnon suorittaneita.

Tavoitteeksi asetetaan, että ylempiä korkeakoulututkintoja suoritetaan 14 000 vuonna 2004.

Koulutuksen läpäisyä tehostetaan siten, että aloittaneista yliopisto-opiskelijoista 75 % suorittaa ylemmän korkeakoulututkinnon viidessä vuodessa ja ylempää tutkintoa edeltävä kandidaatin tutkinto suoritetaan kolmessa vuodessa.

Tavoitteena on, että aloittaneista ammattikorkeakouluopiskelijoista 75 % suorittaa tutkinnon normatiivisessa ajassa.

3.5.2 Ammattikorkeakoulut

Ammattikorkeakouluja kehitetään osana kansainvälistä korkeakoulu yhteisöä painottaen niiden asemaa korkeatasoina työelämän ja sen kehittämisen asiantuntijoina. Ammattikorkeakoulujen autonomiaa ja korkeakouludemokratiaa vahvistetaan ja samanaikaisesti kevennetään ohjausmenettelyjä.

Elinikäisen oppimisen periaatteen toteutuminen edellyttää toisen asteen ammatillisen perustutkinnon suorittaneiden jatko-opintovalmiuksien parantamista, ammattikorkeakoulujen aikuiskoulutuksen voimistamista, avoimen ammattikorkeakouluopetuksen laajentamista sekä ammattikorkeakoulujen roolin vahvistamista työyhteisöjen kehittäjinä.

Ammattikorkeakoulujen perusrahoitus turvataan.

Ammattikorkeakouluja koskeva lainsäädäntö tarkistetaan ottaen huomioon ammattikorkeakoulu-uudistuksesta tehtävä kansainvälinen arviointi.

3.5.2.1 Tehokas ammattikorkeakouluverkko

Ammattikorkeakoulujen alueellista roolia ja vaikuttavuutta tehostetaan. Ammattikorkeakouluverkon kehittäminen suunnataan niin, että se palvelee entistä paremmin alueellista kehittämistä ja että verkko muodostuu tehokkaista kokonaisuuksista.

Ammattikorkeakouluverkon kehittämisen tavoitteena on ammattikorkeakoulujen tarkoituksenmukainen yhteenkokoaminen sekä ammattikorkeakoulujen toimipisteverkon rationalisointi ja muu rakenteellinen kehittäminen.

Koulutustarjonnan alueellista tasapainoa parannetaan ottaen huomioon työvoiman kysynnän ja väestökehityksen muutokset.

3.5.2.2 Ammattikorkeakouluista työelämän uudistajia

Arvioinnilla, kansainvälisellä yhteistyöllä ja tiiviillä työelämäsuhteilla varmistetaan koulutussisältöjen jatkuva kehittyminen. Opiskelijoiden opiskeluedellytyksiä parannetaan joustavilla opetus- ja ohjausjärjestelyillä

Ammattikorkeakoulujen kykyä tuottaa uutta tietoa työelämästä, ammatillisesta asiantuntijuudesta ja sen kehittämisestä parannetaan. Tässä tarkoituksessa kehitetään ammattikorkeakoulujen ammatillisia jatkotutkintoja sekä yhdessä työelämän kanssa tehtävää soveltavaa tutkimus- ja kehitystyötä.

Elinikäisen oppimisen periaatteen toteuttaminen edellyttää toisen asteen ammatillisen perustutkinnon suorittaneiden jatko-opintovalmiuksien lisäämistä ja ammattikorkeakoulujen aikuiskoulutuksen voimistamista. Lisäksi se edellyttää avoimen ammattikorkeakouluopetuksen laajentamista ja ammattikorkeakoulujen roolin vahvistamista työyhteisöjen kehittäjinä.

Ammattikorkeakoulujen 60-80 opintoviikon laajuiset ammatilliset jatkotutkinnot käynnistetään asteittain kaikilla koulutusaloilla.

Tutkimus- ja kehitystyön vahvistaminen suunnataan erityisesti alueellisen kehittämisen edistämiseen sekä pk-sektorin yritystoiminnan tukemiseen.

3.5.3 Yliopistot

3.5.3.1 Yliopistojen perusrahoituksen turvaaminen

Suunnitelmakaudella perusopetusta, tutkijankoulutusta, tutkimusta sekä yliopistojen taiteellista toimintaa kehitetään kokonaisuutena niin, että yliopistokoulutuksen yhteys uusimpaan tieteelliseen tietoon ja osaamiseen vahvistuu. Erityistä huomiota kiinnitetään siihen, että yliopisto-opintoihin sisällytetään kansainvälisen liiketoiminnan kursseja.

Yliopistojen pitkäjänteisen työn mahdollistamiseksi yliopistojen perusrahoituksen vakaa taso turvataan. Yliopistolaitokselle asetettujen tavoitteiden ja määrärahojen yhteyttä parannetaan siten, että uudet tehtävät sekä koulutuksen ja tutkimuksen laajentaminen kasvattavat vastaavasti budjettirahoitusta.

Yliopistojen perusrahoituksen vakaa taso turvataan lainsäädännöllä.

3.5.3.2 Opetuksen ja oppimisen kehittäminen

Yliopisto-opetuksen kehittämisessä asetetaan tavoitteeksi laajamittainen pedagoginen uudistaminen kohti opiskelijakeskeisiä opetusmenetelmiä. Opetuksen ja oppimisen kehittämisessä pyritään erityisesti verkostopohjaisen avoimen ja etäopiskelun tehokkaaseen hyödyntämiseen. Opetus-, ohjaus- ja neuvontapalveluja kehitetään opiskelijan yksilöllistä oppimista tukevaksi siten, että ne yhtäältä tukevat opintojen etenemistä ja toisaalta mahdollistavat opintojen tehokkaamman arvioinnin ja seurannan. Opetuksen kehittämisellä pyritään paitsi syvempään oppimiseen myös yliopistojen toiminnan tehostumiseen ja tutkintojen suorittamisaikojen lyhentymiseen. Tämä edellyttää, että opetukseen ja opetuksen tukipalvelujen kehittämiseen suunnataan riittävästi resursseja.

Opetusta, ohjausta ja neuvontapalveluja kehitetään siten, että ne tukevat opintojen etenemistä ja tutkintojen suorittamisajat lyhenevät.

Yliopisto-opettajien pedagogista täydennyskoulutusta tehostetaan erityisesti verkostopohjaisen, avoimen ja etäopetuksen osalta.

Yksi keskeisistä tekijöistä opintoaikojen pitkittymisessä on liaksi kuormittuneet perustutkinnot. Perustutkintoja, jatkotutkintoja ja täydennyskoulutusta kehitetään kokonaisuutena siten, etteivät perustutkintovaatimukset perusteettomasti laajene.

Tutkintovaatimukset tarkistetaan elinikäisen oppimisen periaatteiden mukaisiksi siten, että kullakin koulutuslalla määritellään ne avaintiedot ja -taidot, joita alan perustutkintoon tulee sisältyä. Opintojen mitoituksen perusteet tarkistetaan todellista työmäärää vastaaviksi.

Koulutuspaikkojen käyttöä tehostetaan tavoitteena turvata maksuton, tutkintoon johtava koulutuspaikka mahdollisimman monelle sekä edistää yliopistojen voimavarojen tarkoituksenmukaista kohdentamista.

3.5.3.3 Tutkijankoulutuksen kehittäminen

Tutkijakoulujärjestelmää laajennetaan siten, että tutkijakouluista tulee keskeinen, mutta ei ainoa väylä tohtorintutkintoon. Tutkijankoulutuksessa otetaan huomioon työelämän tarpeet ja lisätään yhteistyötä elinkeinoelämän, kulttuurin ja kulttuuriteollisuuden ja yliopistojen välillä. Luodaan edellytykset sille, että ammattitutkijoiksi aikovilla on mahdollisuus pätevoityä ja päästä tutkijanuran alkuun aikaisempaa nuorempina.

Tutkijakoulujen määräaikaisuus, kilpailuun perustuva valintaprosessi, yhteistyö ja valtakunnallisuus vakiinnutetaan ja koulutusta suunnataan aloittaisen tohtoritarpeen mukaan.

Tutkijakoulujärjestelmää vahvistetaan niin, että riittävän laaja ja monipuolinen asiantuntemus korkeatasoisessa tutkimustoiminnassa ja tietoyhteiskunnan rakentamisessa voidaan turvata.

3.5.3.4 Rakenteellinen kehittäminen

Yliopistoverkon rakenteellisen kehittämisen tavoitteena on vahvistaa yliopistoverkon toimivuutta ja lisätä mahdollisuuksia suunnata voimavaroja strategisille kasvualueille ja uusien nousevien alojen tukemiseen. Tavoitteen saavuttamiseksi yliopistot toteuttavat sisäisiä rakenteellisen kehittämisen toimenpiteitä poistamalla päällekkäisyyksiä ja vahvistamalla ydinosaamisen alueitaan.

Tavoitteena on, että vuoteen 2002 mennessä 3 - 5 % yliopistojen vuoden 1999 voimavaratasosta on uudelleen kohdennettavissa opetuksen ja tutkimuksen edellytysten parantamiseksi ja painoalojen vahvistamiseksi.

Ulkopuolista rahoitusta lisätään niin, että sitä voidaan kohdentaa myös yliopistojen infrastruktuurin kehittämiseen. Yritysten mahdollisuuksia tukea lahjoituksin yliopistoissa tapahtuvaa tutkimustyötä edistetään. Yliopistojen rahoituspohjaa laajennettaessa lähtökohtana on, että ulkopuolinen rahoitus tukee yliopistolle asetettuja tavoitteita. Ulkopuolinen rahoitus ei saa vaarantaa yliopistojen tutkimuksen ja opetuksen riippumattomuutta eikä periaatetta, jonka mukaan tutkintoon johtava opetus on maksutonta. Yhteistyötä lisätään tutkimuksen rahoitusorganisaatioiden kanssa ja vuorovaikutusta tutkimustulosten hyödyntäjien kanssa tiivistetään. Tutkimustoiminnan kehitys ja korkea laatu on turvattava myös niillä tutkimusaloilla, joille ei suuntaudu samassa määrin ulkoista rahoitusta kuin esim. teknillisen alan yksiköille.

Yliopistot laativat toiminnalleen kokonaisstrategian, jossa otetaan huomioon myös ulkopuolisen rahoituksen suuntaaminen.

3.6 Yliopistoissa harjoitettava tutkimus

3.6.1 Tehokas ja tasapainoinen tutkimusjärjestelmä

Tavoitteena on, että yliopistot toimivat tehokkaasti osana suomalaista tutkimusjärjestelmää. Yliopistojen tutkimusympäristöt ovat kansainvälisesti kilpailukykyisiä ja tutkijankoulutus- sekä tutkijanurajärjestelyt ovat korkeatasoisia. Nuorten tutkijoiden pätevoitymistä ammattitutkijoiksi tuetaan mm. tutkijatohtorijärjestelmää kehittämällä. Tohtoreiden siirtymistä tutkimustehtäviin ja muihin korkeaa asiantuntemusta vaativiin tehtäviin yliopistolaitoksen ulkopuolella kannustetaan. Naisten tutkijanuran esteitä poistetaan.

Perustutkimuksen ja tutkijakoulutuksen osuus tutkimusrahoituksen kokonaispanostuksesta säilyy vähintään nykyisellä tasolla.

3.6.2 Tutkimuksen laatu ja vaikuttavuus

Suomen Akatemia on yliopistoissa harjoitettavan tutkimuksen tärkein ulkopuolinen rahoittaja. Akatemia kohdentaa pääosan voimavaroistaan yliopistoissa tehtävien tutkimushankkeiden ja –ohjelmien sekä tutkimuksen huippuyksiköiden rahoitukseen sekä kehittää yhdessä yliopistojen kanssa tutkijavirkarakennetta ja edistää ammattimaista tutkijanuraa. Tutkimusryhmien ja huippuyksiköiden toimintaedellytyksiä kehitetään ja huolehditaan rahoituksen kattavuudesta ja pitkäjänteisyydestä.

Tietovaltaisen tuotannon perustana olevien alojen, kuten sähkö- ja elektroniikka-alan sekä biotekniikan tutkimusta tuetaan edelleen. Kulttuurin ja kulttuuriteollisuuden kehitysedellytyksiä vahvistetaan.

Opetusministeriön, yliopistojen, Suomen Akatemian ja muiden rahoittajatahojen yhteisin toimenpitein luodaan edellytykset kansainvälisesti korkeatasoisten tutkimusyksiköiden syntymiselle ja olemassa olevien huippuyksiköiden kehittymiselle.

Tutkimuspanostus suunnataan laadun perusteella valikoituihin kohteisiin. Laatu otetaan nykyistä paremmin huomioon sekä yliopistojen välillä, yliopistojen sisällä että yksittäisten tutkijoiden ja tutkijaryhmien välillä tapahtuvassa määrärahojen jaossa. Uusien tutkimusalojen käynnistyminen turvataan.

Tutkimuksen vaikuttavuuden sekä koko tutkimusjärjestelmän tilan ja toimivuuden arviointia, tarvittavaa tietopohjaa ja arviointimenetelmiä kehitetään.

3.6.3 Tutkimustulosten hyödyntäminen

Kehitetään menetelmiä tutkimustulosten ja teknologioiden välittämiseksi käytäntöön ja tulosten hyväksikäyttöön. Tieteellisen tiedon saattaminen yleistajuiseen muotoon ja kansalaisten käyttöön ovat keskeinen osa suomalaisen tietoyhteiskunnan rakentamisessa.

Edistetään tutkimustulosten kaupallistamista ja uusien liiketoimintojen

syntyä sekä teknologian käyttöä ja hyödyntämistä talouden ja työllisyyden hyväksi.

3.7 Aikuiskoulutus

Omaehtoisen aikuiskoulutuksen tarjontaa kehitetään niin, että se yhdessä työvoimakoulutuksen ja henkilöstökoulutuksen kanssa muodostaa toimivan kokonaisuuden, jolla pystytään nostamaan erityisesti keski-ikäisen aikuisväestön koulutuksellista, sivistyksellistä ja kulttuurista osaamistasoa. Työelämän muutosten aiheuttamien osaamistarpeiden ratkaiseminen on keskeinen aikuiskoulutustehtävä työvoimaan kuuluvien 2,5 miljoonan ihmisen osalta, jotta turvataan työelämän muutosten takia välttämätön ammatillinen joustavuus ja liikkuvuus. Tämän ongelman ratkaiseminen on keskeinen aikuiskoulutuspolitiikan tehtävä. Tämän vuoksi koulujärjestelmän työelämän palvelukykyä edelleen vahvistetaan turvaamalla aikuiskoulutukseen erikoistuneiden ammatillisten aikuiskoulutuskeskusten ja ammatillisten erikoisoppilaitosten toiminta. Näiden pedagogisia edellytyksiä tarjota näyttötutkintojärjestelmän mukaisia palveluluita tuetaan.

Ammatillisena, korkeakoulutasoisena ja vapaan sivistystyön opintoina järjestettävän lisä- ja vapaatavoitteisen koulutuksen laskennallinen tavoitevolyymi on 100 000 vuosiopiskelijapaikkaa. Opetushenkilökunnan osaamiseen panostetaan. Vapaan sivistystyön asemaa elinikäisen oppimisen strategian toimeenpanossa vahvistetaan. Aikuisväestön opintojen aikaisen toimeentulon järjestelyitä kehitetään valtioneuvoston kanslian asettaman työryhmän ehdotusten pohjalta.

3.7.1 Ammatillisen näyttötutkintojärjestelmän kehittäminen

Työelämän koulutustarpeiden pohjalta on ammatilliseen aikuiskoulutukseen kehitetty osaamisen hankintatavasta riippumaton näyttötutkintojärjestelmä. Koulutustarjonnan rakentaminen aikaisemman osaamisen päälle on lyhentänyt aikuiskoulutuksen opintopituuksia yli kolmanneksella.

Näyttötutkintojärjestelmää laajennetaan kattamaan kaikki koulutusalat.

Ammatillisten aikuiskoulutuskeskusten ja ammatillisten erikoisoppilaitosten kilpailukykyä huolehditaan.

3.7.2 Keski-ikäisten peruskoulutustason kohottaminen

Keski-ikäisten peruskoulutustaso on selvästi nuoria ikäluokkia heikompi. Vuonna 1997 vailla perusasteen jälkeistä koulutusta oli työllisistä 45-54-vuotiaista 34% ja vastaavan ikäisistä työttömistä 47 %.

Elinikäisen oppimisen periaatteen toteutumisen ja työmarkkinoiden joustavan toiminnan kannalta on tärkeää, että heikon tai vanhentuneen koulutuksen omaaville on tarjolla erikoistuneita ja yksilöllisiä aikuiskoulutuspalveluja. Aikuiskoulutuksen koulutuspiduudet tulee pitää kohtuullisina, jotta tämä ei ole este opintojen aloittamiselle.

Järjestetään aikuisille mahdollisuuksia ajantasaistaa aiemmin suoritettu ammatillinen koulutus.

Alennetaan aikuiskoulutuksen aloittamiskynnystä rakentamalla opinnot yksilön kokemustaustan pohjalta ja kohtuullisin koulutuspiduuksin.

Lisätään aikuisten mahdollisuuksia suorittaa ammattitutkinto- tai erikoisammattitutkinto tai niiden osa ja muut heidän työllistyvyyttään ja jatkuvan oppimisen edellytyksiään parantavat opinnot.

Lisätään työelämässä oleville halukkaille mahdollisuus suorittaa työmarkkinakelpoinen näyttötutkinto.

Koulutukseen hakeutumista ja opintojen läpiviemistä tuetaan kehittämällä tiedotusta, henkilökohtaista neuvontaa, henkilökohtaisten opiskeluohjelmien laatimista, opinto-ohjausta ja opintojen aikaista taloudellista tukea.

3.7.3 Vapaan sivistystyön aseman vahvistaminen

Koulutuksella ja opiskelulla on merkittävä tehtävä yhteiskunnan sosiaalisen koheesion ja demokraattisten arvojen ylläpitäjänä. Tätä tehtävää korostavat ne yhteiskuntarakenteen syvälliset muutokset, jotka liittyvät sopeutumiseen yhdentyvään maailmantalouteen, yhteiskunnan ja työelämän nopeaan muutokseen, alueelliseen kehitykseen, tieto- ja viestintätekniikan etenemiseen ja väestön ikärakenteen muutokseen. Syrjäytymiskehitystä ja muita ei-toivottuja vaikutuksia voidaan ennalta ehkäistä ja lieventää erityisesti vapaan sivistystyön tarjontaa ja muotoja kehittämällä sekä laajentamalla yhteistyötä yleisradion, kirjastojen ja kansalaisjärjestöjen kanssa.

Vahvistetaan vapaan sivistystyön mahdollisuuksia kansalaisvalmiuksien kehittämisessä kansalaisaktiivisuuden, yhteisökasvatuksen, yhteiskunnallisen vuoropuhelun ja tietoyhteiskunnan perustaitojen lisäämiseksi.

Edistetään elinikäisen oppimisen strategian toimeenpanoa sekä sosiaalista, alueellista ja ikäryhmien välistä tasa-arvoa.

3.7.4 Eläkeikäisten sivistys- ja opintopalvelut

Eläkeikäisen väestön määrä kasvaa ja keskimääräinen eläkkeelläoloaika pitenee. Eläkkeelläolon aikana ehtii nopeasti muuttuvan yhteiskunnan toimintatavoissa tapahtua huomattavia muutoksia. Nämä muutokset edellyttävät eläkeläisten perustaitojen päivittämistä. Uusien asioiden opiskelu on myös tärkeä henkisen vireyden ylläpitäjä.

Henkinen vireys pidentää eläkeiän aktiivista aikaa, parantaa elämän laatua ja on omiaan vähentämään sosiaalisen avun tarvetta.

Elinikäisen oppimisen periaatteen toteutumiseksi suunnataan koulutuspalveluja aikaisempaa enemmän eläkeikäiseen väestöön, erityisesti vapaan sivistystyön oppilaitosten ja neuvontajärjestöjen toimesta.

3.8 Opettajien perus- ja täydennyskoulutus

Opettajat ovat opetustoimen tärkeimpiä tuloksentekijöitä. Uuden koululainsäädännön sisältämät muutokset ja niiden toteutumisen varmistaminen edellyttävät laajaa opettajien lisäkoulutusta. Ne on otettava huomioon myös opettajien peruskoulutuksessa.

Laaditaan opettajien perus- ja lisäkoulutusta suuntaava ohjelma, joka sisältää sekä opetuksen kehittämisen laadulliset lähtökohdat että opettajankoulutuksen määrälliset tavoitteet. Valtion rahoittamaa, opetustoimen henkilöstön opintoviikkoihin jäsenettyä, kansallisen koulutuspolitiikan ajankohtaishankkeisiin keskittyvää koulutusta lisätään nykyisestä.

Opettajien perus- ja lisäkoulutuksessa otetaan huomioon uuden koululainsäädännön keskeisimmät vaikutukset, kuten peruskoulun rakenteelliset muutokset, syrjäytymisen ehkäisy, työssäoppiminen, oppilaitosten yhteistoiminta ja koulutuksen arviointi. Oppimisen uudistamista tukevaa opetusmenetelmien monipuolistumista tuetaan erityisellä opettajien lisäkoulutuksen ohjelmalla.

Opettajien koulutusta suunnattaessa otetaan erityisesti huomioon opettajien ammatilliseen osaamiseen, heidän täydennyskoulutustarpeisiinsa ja opettajankoulutuksen kehittämiseen liittyvien tutkimusten ja selvitysten tulokset.

3.9 Opintotuki

3.9.1 Opintotukeen oikeuttava enimmäisaika

Opintotukea kehitetään valmistumista paremmin tukevaksi ja tukiaikaa joustavoitetaan opintojen loppuunsaattamisen mahdollistamiseksi nykyistä paremmin. Tarvitaan toimenpiteitä, joilla parannetaan opinnoissaan viivästyneiden opiskelijoiden edellytyksiä saattaa opintonsa loppuun. Tarkistetaan ylemmän korkeakoulututkinnon opintotuen enimmäisajan pidentämisen perusteista annettua opetusministeriön päätöstä siten, että 180 opintoviikon laajuisten tutkintojen enimmäistukiaika pidennetään 60 kuukauteen. Tällaisia tutkintoja ovat arkkitehdin, diplomi-insinöörin, maisema-arkkitehdin, musiikin maisterin ja psykologian maisterin tutkinnot. Samalla tarkistetaan opiskelijan henkilökohtaisten syiden perusteella tapahtuvan opintotuen enimmäisajan pidentämisen perusteita nykyistä joustavammiksi.

Opintojen loppuunsaattamisen mahdollistamiseksi uudistetaan opintotuen myöntämisperusteita siten, että opintotukea enimmäisajan saaneelle ylempää korkeakoulututkintoa suorittavalle opiskelijalle voidaan määrääjäksi myöntää opintolainan valtioneuvoston asetus ja asumislisä.

3.9.2 Opintorahan ja lapsilisän yhteensovittaminen

Vanhempiensa luona asuvien opiskelijoiden opintotuen kehittämiseksi on yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa selvitetty edellytyksiä opintorahan ja lapsilisän yhteensovittamiselle. Alle 20-vuotiaan opiskelijan opintorahan taso on lähes aina lapsilisää alhaisempi ja lisäksi vanhempien tulot otetaan huomioon myönnettäessä opintorahaa alle 20-vuotiaille opiskelijoille, jotka opiskelevat muualla kuin korkeakoulussa.

Tavoitteena on, että lapsilisää maksetaan 18 vuoden ikään asti ja 17-vuotiaiden opintorahamenoista syntyvä säästö käytetään 18- ja 19-vuotiaiden opintorahan kehittämiseen.

3.9.3 Opiskelijoiden asumisen tukijärjestelmän kehittäminen

Opiskelijoiden asumisen tukijärjestelmä yhtenäistetään 1.5.2000 lukien siten, että opintotuen asumislisän tukiprosentti korotetaan 70 prosenttiin ja vuokralla asuvat opiskelijat lapsiperheitä lukuunottamatta siirretään opintotuen asumislisäjärjestelmän piiriin.

Seurataan uudistuksen vaikutuksia ja tarvittaessa ryhdytään niiden edellyttämiin toimenpiteisiin.